

קבלת עול מלכות שמים

ד. שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד.

ה. ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. ו. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ז. ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. ח. וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עינך. ט. וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.

ד

מהו "ה' אלוקינו ה' אחד"? 1

"ה' אלוקינו ה' אחד" – ה' שהוא אלוקינו עתה ולא אלוהי האומות, הוא עתיד להיות ה'

אחד.

רש"י

מדוע שם ה' מופיע פעמיים בפסוק?

דע כי זה ה' הנכבד הוא שם העצם ואם כן מה טעם לאומרו פעם שנית? והתשובה כי אדם שם עצם ושם מקרה שאינו כן. ואם הוא נקרא מעצם האדמה וכן זה. ה' שהוא סמוך קל צבאות. או העיקר הוא אלוקינו ונכפל כמו כן לומר אחד והטעם לבדו. וראיות עד אין חקר כי יש ה' אחד.

ראב"ע

מדוע ע' של שמע גדולה?

ע' דשמע גדולה, שע' שמות יש לישראל ונתן להם תורה שיש לה ע' שמות ונדרשת בע' פנים, להבדיל מע' אומות.

מדוע יש הפסק בין שני שמות ה'? 1

יש הפסק בין ה' לאלוקינו לומר אף על פי שראיתם כמה דמיונות ואף על פי שאני בא עם זה במידת הדין ועם זה במידת הרחמים, אף על פי כן הכל אחד.

מדוע ד' של אחד גדולה?

אחד – ד' גדולה לומר לך שתמליכוהו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם. וגם שלא תטעה בר' וכן דלא תשתחוה לאל אחר. ע' וד' גדולה הרי עד וזהו "אתם עדי נאום ה'" וגם הקב"ה הוא עד לישראל.

מהו מרמז "שמע"?

שמע בגמטריה ת"י שת"י שנה עמד בית ראשון.

מה מרמז פתיחת וסיום הפסוק?

הפסוק מתחיל בש' ומסיים בד' הרי שד. שהשדים בורחים מהקורא שמע בכוונה. בעל הטורים

מהו "ה' אלוקינו ה' אחד"? 2

"ה' אלוקינו" – ה' הוא לבדו אלוקינו ואין לנו אלוה אחר עמו.

"ה' אחד" – לו לבדו נעבוד ולא נצטרף עמו אלוה אחר אפילו לקסום קסמים.

רשב"ם

מהו "שמע ישראל"? 1

"שמע ישראל" – התבונן והבין זה.

"ה" – הנותן מציאות ובורא.

מהו "אלוקינו"?

"אלוקינו" – הוא נבחר שבנבדלים אצלנו אשר ממנו נקווה להשיג תפצינו בלי אמצעי. ומצד היותו עליון בכוחו הנורא. הנה לו לבדו ראוי להשתחוות. ומצד שממנו תקותינו בלי אמצעי, ראוי שאליו לבדו נתפלל ונעבוד.

מהו "ה' אחד"?

"ה' אחד" – ובהיותו נותן המציאות אחר אפיסות מוחלט, התבאר שאין נמצא זולתו ממין מציאותו. ושהוא נבדל במין מציאות עולם הנפסדים וממציאות עולם הגלגלים וממציאות עולם המלאכים, באופן שהוא יחיד בעולמו הרביעי. וזה נראה שנרמז בהיות אות ד' של אחד גדולה ובאות הע' של שמע הגדולה נרמז שראי לפקוח עין ולהגדיל העיון בזה. ולזה אמרו ז"ל שיאריך בד' של אחד למען יכוון בזה.

ספורנו

מה הקשר לעשרת הדברות?

גם בזה מצווה שיבאר. כי בדיבור אנוכי ה' אלוקיך יהיה היחוד. שכשעמד הקב"ה על הר סיני ואמר "אנוכי ה' אלוקיך" מי מיחה כנגדו, אבל בא לבאר המצווה הזו. והזכיר אותה אחר עשרת הדברות לפי שהוא שורש באמונה. וכל מי שאינו מודה בה כופר בעיקר כעובד עבודה זרה.

מהו "ה' אלוקינו ה' אחד"? 3

"ה' אלוקינו ה' אחד" – ה' שהוא אלוקינו ולא אלוהי האומות עתיד להיות ה' אחד. ואתה צריך להתבונן בזה כי שינה הכתוב כאן לומר "ה' אלוקינו" ולא אמר "אלוקיך" כמו שיזכיר בכל מקום. כי עשה עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם תפארת. והנה ד' אחד גדולה, לרמוז על מה שכתוב "בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם". ולכך תקנו בקריאת שמע ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואמרו כי משה אמר בתורה רמז וחזר ואמר "ואהבת את ה' אלוקיך" כלשון הפרשיות במשנה תורה.

רמב"ן

מדוע יש הפסק בין שני שמות ה'? 2

טעם כפל ה' ב' פעמים ולא הספיק לומר על זו הדרך ה' אלוקינו אחד. נתכוון לשתי הדרגות שיש לה'.

1. שהוא אלוקינו.

2. שהוא אחד.

ונכוונה בזה כי אנו מקבלים אלוהותו יתברך עלינו למה שממנו, הגם שאילו היה במציאות שהיו אלוהות הרבה אין אנו בוחרים אלא בשם זה שהוא אלוקינו. ובזה נכלל כמה פרטים: אהבת הטוב, אהבת המועיל, אהבת הערב ועוד לו שהוא אחד ואין זולתו אלוה בעולם. וטעם זה גם כן יספיק להתחייב להשתעבד לו ולמצוותיו, הגם שהיה במציאות שלא היו הטעמים שמצידם בחרנוהו לאלוה.

נמצינו אומרים שבאחד משני הטעמים יספיק להשתעבד למאמריו ולמצוותיו אשר על כן אמר ה' אלוקינו ה' אחד. בב' חלוקות שכל אחד כדאי לעצמו. וזה אם היה אומר הכתוב ה' אלוקינו אחד, היה בנשמע כי מה שהם מקבלים אלוהותו עליהם הוא להיותו אחד ואין עוד מלבדו. יתחייב העבד לעבוד את רבו ואין מנוס ממנו לרצונו ושלא לרצונו. ולא כן אנו עם אלוקינו שאנו חפצים באלוהותו אהבת הטוב במה שהוא טוב נוסף על היותו אחד ומיוחד.

אור החיים

מה על כוחות הטוב והרע בעולם?

רש"י פירש שהוא אלוקינו ולא אלוקי האומות, לעתיד יהיה ה' אחד. ביאור העניין כדאמר רבי אחא בר חנינא כתיב "ביום ההוא יהיה ה' אחד" עד האידנא לאו אחד הוא? אלא לא כעולם הזה העולם הבא. כי בעולם הזה על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב. ועל בשורות רעות הוא אומר ברוך דיין האמת. אבל לעולם הבא על כולם יאמרו הטוב והמטיב, לפי שבעולם הזה מצד שרואים פעולות הפכויות להרע או להיטיב על כן יצאו קצתם למינות לומר שתי רשויות הן. כי מהתחלה אחת לא יצאו שני הפכים. אבל לעולם הבא שכבר נשכו כל הצרות וכולם משבחים ואומרים על בשורות טובות הטוב והמטיב ולא יראו אז ההפכויות, על כן יהיה ה' אחד בפי כל ושמו אחד. כי שינוי השמות מדין לרחמים יסבב להם טעות זה. לפיכך ה' אלוקינו היינו שם של דין ורחמים שישראל לבד מייחסים אותם לקל אחד ולעתידי יהיה ה' אחד כי לא ישתמשו כולם כי אם בשם של רחמים.

מה המיוחד שבקשר שבין ישראל לקב"ה?

"ה' אחד" – במילת שמע הע' גדולה ובמילת אחד ד' גדולה, רמז למה שאמרו במדרש שהקב"ה וישראל מעידין זה על זה. וחז"ל אמרו שהראה הקב"ה קשר של תפילין ועניין קשר זה הוא תפילין של מרי עלמא. וכתוב בהם "את ה' האמרת היום וה' האמירך היום" אמר הקב"ה אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם – "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", גם אני אעשה אתכם חטיב אחת בעולם. וזה עניין קשר של תפילין, כי כשם שאנו קושרים כחותם על לב וזרוע יחוד ה' יתברך כן הקב"ה משים אותנו כחותם על ליבו וכחותם על זרועו לעשות אותנו גוי אחד בארץ. וזהו הקשר שבינינו עם בוראנו יתברך ששנינו מעידין זה על זה עניין האחדות. כדרך שבא לראות כך בא לראות.

מה עניין ע' וד' גדולות?

אמנם כפי הרמז אפשר לומר בסוד ע' ד' גדולה ועניין קשר של תפילין. כי משה ביקש ואמר "הראני נא את כבודך" ואמרו כי ביקש לראות כל מתן שכר של צדיקים בעולם הזה ובעולם הבא "כי שם כבוד חכמים ינחלו". והשיב לו "וראית את אחורי ופני לא יראו". אחורי זה קשר של תפילין, כי בתפילין יש שם של שדי דהיינו הד' בקשר תפילין מאחוריו. י' ש' אותיות יש בפניו, דהיינו ש' בשל ראש וי' בשל יד. וי"ש היינו שכר העולם הבא שנאמר "להנחיל לאוהבי י"ש" כי נמצא בו ישות וממשות ובערכו נחשב השכר של העולם הזה לתוהו ואין והוא רמוז בד' כי יתרונו בא מכל ד' רוחות העולם. ואמר לו הקב"ה "וראית אחורי" – הד' שבקשר תפילין רמז לשכר עולם הזה אותו לבד תוכל לראות והוא דבר טפל המכונה באחור.

וכן אמר למשה "עלה ראש הפסגה ושר עיניך ימה וצפונה ונגבה" להראות לו כל אחוריו. כי מן היום האחרון והלאה הוא זמן התחלת שכר העולם הבא. לכך נאמר "ופני לא יראו" כי הפנים של תפילין חקוק בהם תיבת יש המרמז לשכר העולם הבא אשר עין לא ראתה. וזהו סדר ע' ד' גדולה לומר שעין האדם לא יוכל לראות כי אם הד'. אבל יש רמוז בראש תיבות של שמע ישראל. כי ויש המרמז להנחלת אוהביו יש לא יוכל עין לראות, כי אם לשמוע אוזן שמענו ייעוד זה מפי סופרים ומספרים אבל עין לא ראתה. דבר אחר כי זה מופת על אחדותו יתברך שאינו נראה בשום מקום בזולת מקום, אם כן אינו גשם. ומאחר שעין הרוואה בכל ד' רוחות לא יוכלו לראותו משום לפי שאינו גשם מתחלק וזה מופת על אחדותו.

כלי יקר

מהו מהות קריאת שמע?

"שמע ישראל" – אחר שאמר שתכלית עשיית המצוות היא יראת ה', בא להעלותם למדרגה יותר גדולה שהיא אהבת ה'. שאהבה מדרגה גדולה יותר מן היראה ובכל

זאת הם תרי רימין דלא מתפרשין לעלמין ומגו דחילו נפיק רחימו. אבל זה לא יצויר רק אחר האמנת היחוד. רצוני שכל האומות הקודמים שהיו מאמינים בריבוי האלוהות, השוו בזה שיש אלוהים פועל טוב ויש אלוהים פועל רע, כי לא יכלו לצייר שהטוב והרע הנמצא בעולם יצאו משורש אחד. ועל כן היו מתיירים מפועל הרע ואוהבים את הפועל טוב. וכאשר בא בתורת אמת ללמדם שיתאחדו היראה והאהבה לאלוקי אמת הוצרך להקדים להם אמונת הייחוד. שאלוקי עולם הוא אחד ואין זולתו והוא שורש לכל הנמצא ומתהווה בכל העולמות הן דברים אשר לפי השגחתו נקראים בשם טוב והן דברים אשר נקראים בשם רע. והוא שנאמין כי אין רע במציאות כלל שמהאל הטוב האחד האמיתי לא יצא רק טוב. ואשר ידמה לנו שהוא רע הוא באמת אך טוב וחסד בין הרע הנמצא בהווה כל העדר הוא לצורך הווה וכל השחתה הוא לצורך תקון ובנין. ובין הרע הנדמה לנו בהנהגה שכל הרעות הבאות בעולם הם לתכלית טוב. ועל כן יצויר היראה והאהבה לאל אחד.

מהו "ה' אלוקינו ה' אחד"? 4

"ה' אלוקינו ה' אחד" – שה' מורה מידת הרחמים כפועל הטוב. ואלוקים מורה מידת הדין הפועל דין ועונש. הוא אחד, כולו טוב ופועל אך טוב וחסד שעל זה אמר שנית שם הויה והכל מתאחד ביחוד שלם.

היחוד הזה כולל ג' עניינים:

1. היותו יתברך אחד בעצמו והוא שלילת הגשמיות וההרכבה וריבוי על ידי התארים וכו'.
2. שלילת השניות שהוא אחד ואין אלוה זולתו.
3. יחוד האור האין סופי בשמותיו שהוא במידותיו שבם הוא מנהיג את העולמות. וביחוד יחוד הקב"ה ושכנתיה שהוא כבוד מלכותו והתפשטות אלוהות בעולמו, שכבר יצויר אור האלוקות המאיר בעולמות להנהיגם ולהניעם ולהחיותם כנפש המתפשטת בגויה ותתן לו אור וחיים. וכמו שהנפש מצד שהיא נתונה להחיות את הגויים ולמלוך עליו. תמצא ניגוד ועיכוב למלכותה מצד הגוף וטבעיו ותכונותיו שהוא זקן וכסיל העומד כנגדה למרוד בממלכותם. כן טבע העולם הגדול והמערכה וכתות הטומאה המתפשטות בעולם מתנגדים אל מלכות שמים ודומים כעבדים הרוכבים על סוסים לתפוס ממשלה בפני עצמה, בפרט בעת גלות השכינה ששרי הטבע מושלים בארץ. וזה כל פרי העבודה והתפילה ליחד את ה' בשמותיו ולתקן עולם במלכות שדי. וזה יעשה על ידי מסירות נפש על יחודו. שכמו שיבטל כוחות גופו וימסרם למיתה בעבור מלכות נשמתו האלוקית כן יעשה בעולם הגדול שיתבטל הגוף הכולל וטבע הצבא והמערכת ושרי מעלה תחת מלכות שמים. אולם יחוד הזה לא יוגמר עד לעתיד לבוא. ששמו היינו מידת מלכותו שיתייחד אז שכינתו ומלכותו עד ראש המדרגות ומלכותו בכל משלה.

מלבי"ם

שתי פרשיות של שמע והיה אם שמוע היו ידועים בישראל עד שלא באו לערבות מואב שהרי נתחייבו כבר בתפילין.

מהו "ה' אלוקינו ה' אחד"? 3

"ה' אלוקינו" – אלוהים בכל מקום מנהיג הטבע והליכות עולם. והנה כל אומה יש לה שר מנהיג עולם אותה אומה. אבל אנו מתנהגים גם בהליכות הטבע בהשגחת הויה המהוה הכל.

"ה' אחד" – עוד יש לנו הנהגה ניסית והיא מיוחדת לישראל. ואם כן הוא אחד בהנהגתו בזה האופן.

הנצי"ב

עד כמה חשובה קריאת שמע?

משה חזר על כל מצוות התורה ואחר כך כתב את קיצור המצוות האלה בספר וקיצור זה ילווה את העם שבניו יחיו מעתה כיחידים לעצמם. והפסוק הפותח את הקיצור הזה הוא הפסוק המעורר עד היום הזה את התודעה היהודית בכל יהודי, אפילו הוא נידח עד קצה השמים וחי בבדידות ובניתוק מעמו. הוא הפסוק הראשון הנלמד על ידי ילד יהודי משהוא עומד על דעתו והוא הפסוק האחרון שהחברים קוראים אחרי אדם מישראל כברכת הפרידה לעולם האמת. הוא הפסוק שהיהודים נשאו ונושאים אותו בעולם כנס אלוקים. ובו הם מכריזים שעתיד ה' לחזור ולכבוש את האנושות לעצמו. וגם איש ישראל שהתנכר לעמו לא ימהר להסיר את הפסוק הזה מליבו. הרי זה הפסוק של התודעה היהודית של ייחוד ה' ומצטרפים אליו פסוקים אחרים המסיקים את המסקנה מן התודעה הזאת. וכל מקום שיהודי נושם את נשימת חייו, מחנך את בנו וחי את חייו ברשות היחיד וברשות הרבים, כל מקום שהוא שוכב וקם, מרים את ידיו לפעולה ומעורר את רוחו למחשבה, כל מקום שהוא בונה את ביתו ומציב את שעריו, הרי פסוקים אלו מביאים לתודעתו את תפקיד חייו, את תכלית חינוכו, את מטרת שאיפותיו ברשות היחיד וברשות הרבים, את עקרונות פעילותו ואת יסודות מחשבתו, את קדושת כל חייו בבית ובקהילה. לפיכך חובה עליו לשנן את הפסוקים האלה ערב ובוקר בכל יום תמיד.

ידענתנו את ה' איננה מבוססת על שמיעה אלא על ראייה. אולם רק פעם אחת נכנס ה' לתוך ההווה הארצי והתגלה שם לעמו. והיה זה בעת מעשה הבריאה של הנחת יסוד ישראל. מכאן ואילך דור לדור יספר על התגלות ה' וציבור יעד לציבור ובכח מסורת הדורות תהיה ההתגלות בסיס בלתי מעורער לכל מחשבותיו ולכל מעשיו של כל איש ישראל לנצח נצחים. מכאן ואילך לא נאמר ראה ישראל אלא שמע ישראל. לא מתוך התופעות שכל אדם מתנסה בהן בטבע ובהסטוריה הוא יסיק מסקנות בשכלו ביחס לשאלת מציאות ה'. כי ה' נתגלה לכלל אבותינו בוודאות שהיא למעלה מכל מסקנה של חקירות עיוניות. הוא גילה להם את מציאותו ולא עוד, אלא הוא גילה להם את נוכחותו בעיצומו של כל הווה ארצי. כולם כאחד השיגו את ה' בהכרת חושים המבטלת כל ספק והשגה זו הגיעה אליהם על מנת שימסרו אותה לבניהם אחריהם. הם ראו את ה' בטבע ובהסטוריה, כאשר ניתק את מוסרותיהם במצרים והולך אותם במדבר לארץ ההבטחה. הם שמעו את ה' כאשר נתן להם את תורתו בסיני. עדות זו שכלל כל האומה מעיד עליה, היא היסוד לידיעתנו את ה'. לא מן הטבע ומן ההסטוריה נסיק מסקנות המביאות לידי אמונה בה', אלא על יסוד ידיעתנו את ה' נסקור את הטבע ואת ההסטוריה. ועל יסוד ידיעה זו נשאף להבין את הטבע ואת מאורעות ההסטוריה. וכאשר יפקח ה' את עינינו לראות את מעשיו בטבע וכאשר יפתח את אוזנינו לשמוע את קולו בהסטוריה. ונמצא שכל דבר קטן וגדול בטבע הוא מלאכת ה' וכל דבר קטן וגדול בהסטוריה הוא מעשה הנהגתו, או אז נראה ונשמע את הנהגת אלוקי אבותינו בעולם הטבע וההסטוריה של ימינו. כדוגמת אבותינו נתהלך לפני ה' כל ימי חלדנו ולעד ייאמר על כל אישי ישראל הנאמנים לה' ברוחם ובלבבם "ראו הליכותך אלוקים הליכות אלי מלכי בקודש". ולפיכך "שמע ישראל".

אותה אחדות ה' מובאת כאן לתשומת לבנו כאמת יסודית ראשונה של ידיעתנו וכל עצמה איננה אלא שלילה מוחלטת של כל מחשבה וסברה אלילית, עתיקה וחדשה, עולם הטבע וההסטוריה ועולמו הפנימי של האדם עצמו כולל רב גוניות של תופעות מנוגדות. ואותה רב גוניות של ניגודים הולידה ועודנה מולידה את הטעות האלילית והיא מקורה העיקרי בעיצומו של עולם זה שכולו סתירות מכריז מאמר ה' אחד. כל הניגודים האלה של

שמים וארץ, של תבל ויחידים, של כוחות וחומרים המבקשים זה את זה ובורחים זה מפני זה, הנושאים וכובשים. הבונים ומחריבים איש את רעהו, על כל החליפות הנולדות מכל של יום ולילה, של הווה וכליה, של פריחה ונבילה, של חיים ומוות, של קנין ואבדן, של הנאה ועינוי, של עליה וירידה, של אהבה ושנאה, של שמחה וצער. וכן כל הניגודים שאדם חש בנפשו פנימה, של חירות ושיעבוד, של רוח וחושניות, של כוחות עליונים וכוחות ארציים – הכל הוא מעשה ידי קל אחד. כי ה' שהוא יחיד ומיוחד, הוא שברא ומחזיק את כל הניגודים האלה, הוא המסדר והמנהיג את כל הניגודים האלה, הוא שיצר את כל הניגודים האלה שמסביבנו ובתוכנו. ממנו שמחתנו וצערנו, ממנו גופנו ורוחנו, הוא שיצר את גופנו וכאשר נפתח בו נשמה משלו, העניק לנו אישיות מאישיותו וחירות מחירותו.

אולם האמת המלאה של היהדות, כפי שמאמר "שמע" מביאה להכרתנו, איננה מכריזה רק על עצם אחדות האל. אין היא רק אומרת שאותם שני התחומים שההשקפה האלילית רואה בהם את תחומי הכח של שני אלים מנוגדים – לאמיתו של דבר אינם אלא שתי בחינות של הנהגת ה', הקל היחיד. במידת החסד הוא מחיה אותנו להבא ובמידת הדין הוא שופט אותנו על לשעבר. לאמיתו של דבר עצם הנהגת ה' היא אחת ואחידה ורק קוצר השגתנו רואה בה את שתי הבחינות האלה. שכן גם בזמן שהוא לוקח בדין, הרי הוא נותן בחסד. כי לא רק "ה' אלוקינו אחד", אלא "ה' אלוקינו ה' אחד". גם במידת אלוקים הרי הוא אחד!

אחד כתוב בד' רבתי, כנראה לבל יחליפו ד' בר' ויקראו אחר. ולעומת זה בפסוק "כי לא תשתחוה לאל אחר", יש ר' רבתי כדי למנוע את החלפת אחר באחד. ר' של המחשבה האלילית היא עגולה ונענית לכל. ד' של האמת היהודית היא מחודדת ועומדת על שלה. עם אובדן החידוד הזעיר הזה נעשה אחד לאחר. טעם הע' רבתי בשמע הוא ברור פחות. אולי נתבקשנו להבליט את הע' בדרך ההיגוי לבל תהא המילה דומא לשמא, שהיא מילת הספק בארמית. שתי האותיות מצטרפות לעד המורה גם על עדות. תוכנו של שמע ישראל הוא עדות שישראל מוסר לישראל. וכל האומר שמע ישראל נעשה על ידי כך לעד ה' המוסר עדות לעצמו ולכל העולם כולו. שמא אין זה נועז מדי לומר. הע' ראתה והרי זה כעד המעיד שמע ישראל, שמע – מוסר לדורות "אתה הראית לדעת".

רש"ר הירש

ה

מהו "ואהבת"? 1

"ואהבת" – עשה דבריו מאהבה. אינו דומה העושה מאהבה לעושה מיראה. העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו.

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 1

"בכל לבבך" – בשני יצריך. דבר אחר שלא יהיה לבך חלוק על המקום.

"ובכל נפשך" – אפילו הוא נוטל את נפשך.

מהו "ובכל מאודך"? 1

"ובכל מאודך" – בכל ממונך, יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר "ובכל מאודך". דבר אחר בכל מידה ומידה שמודד לך בין במידת הטוב בין במידת הפורענות. רש"י

מהו "ואהבת"? 2

"ואהבת" – ואחר שאין לנו אלוה אחר רק הוא לבדו, חייב אתה שתאהבנו כי אין לנו אלוה אחר.

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 2

"בכל לבבך ובכל נפשך" – הלב הוא הדעת והוא כינוי לרוח המשכלת, כי הוא המרכבה הראשונה.

"נפשך" – היא הרוח שבגוף והיא המתאוה וכוחה נראה בכבד.

מהו "ובכל מאודך"? 2

"מאודך" – מטעם מאוד מאוד. והטעם לרוב אהוב אותו בכל מה שתוכל ותהיה אהבה גמורה בלב.

ראב"ע

מהו "ואהבת"? 3

"ואהבת" – אותיות האבות.

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 3

"בכל לבבך" – כאברהם שנאמר בו "ומצאת את לבבו".

"בכל נפשך" – כיצחק שמסר נפשו לקב"ה.

מהו "ובכל מאודך"? 3

"ובכל מאודך" – כיעקב דכתיב ביה "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך".

בעל הטורים

מהו "ואהבת"? 4

"ואהבת" – תשמח לעשות דבר שייטב בעיניו, כאשר תבין שאין תכלית נכבד כזה.

ספורנו

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 4

"ובכל נפשך" – לפי פשוטו אפילו נוטלין את נפשך, שהרי כבר אמר "בכל לבבך".

רשב"ם

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 5

"בכל לבבך" – על דעת המדרש הלב הנזכר כאן הוא הכח המתאוה. אם כן בכל נפשך – הנפש המשכלת. וכדברי רבותינו שדורשים בגמרא מכאן ייהרג ואל יעבור יהיה "בכל נפשך" תוספת, מפני שאמר "בכל לבבך ובכל מאודך" אמר גם כן "בכל נפשך". וטעם שתאהבו כנפשך, שתתן אותה באהבה. או שנקראו הייסורין או האיברים חצי הנפש ובהריגה יאמר בכל נפשך.

מהו "ובכל מאודך"? 4

"ובכל מאודך" – כלומר מאוד מאוד. והטעם רב רב אהוב אותו. ועל דעת רבותינו בכל ממונך, ויקרא הממון מאוד כי יכנה אותו בריבוי.

ועניין האהבה בארו אותו רבותינו והמפורש שבדבריהם מה שאמרו בספרי: שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים, בשביל שאזכה לעולם הבא, תלמוד לומר "לאהבה". ואשר אמר להם משה תמיד "למען ייטב לך ולמען תאריך ימים ולמען תחיו ובאתם וירישתם את הארץ" יזהירם ביראה על דרך התוכחות, לומר שאם יחטאו לא יירשו את הארץ או לא יאריכו ימים עליה. או שהחסיד צריך להיות אוהב וירא, כמו שאמרו עשה מאהבה ועשה מיראה, עשה מאהבה שאין אוהב שונא. ועשה מיראה שאם באת לבעוט אל תבעוט.

רמב"ן

מהו "ואהבת"? 5

"ואהבת" – בתוספת ו' לומר מלבד מצוות שמע ישראל שהוא קבלת עול מלכות שמים היא מצוות אהבת ה'.

דבר אחר מלבד גדר היראה. "את ה'" – על ידי האהבה אדם מתדבק בה'.

על ידי אהבת ה' ישיג מדרגה זו שיהיה ה' מייחד שמו עליו בייחוד. רמז הכתוב כאן שכל שאהוב ה' יקרא ה' אלוקו בייחוד ותיבת ה' נמשכת לפניו ולאחריה. עוד ירצה לעורר לב איש ישראל לאהבת ה', שלא בחר ה' מכל התהילות זולת כשהללוהו ואמרו לפניו "ברוך ה' אלוקי ישראל", אז ישב על כסא מלכות עולם. והוא אומרו "ואהבת את ה'" לטעם זה שלא בחר להיות אלא אלוקיך. ובהעיר האדם ליבו לפרטים כאילו תתנתק נפשו ותתר ממקומה בהתעוררות נפלא ורם באהבת הנאהב רום תפארת כבודו. עוד אולי שנתכוון לעורר לב האדם בשלושה מיני אהבה שישנם בהכרח לנבראים והם: אהבת הטוב, אהבת הערב, אהבת המועיל. לזה בא דבר ה' לשלושתם. "ואהבת את ה'" – בשם זה העיר הלב לבחינת אהבת הטוב במה שהוא טוב הרמוז בשם. גם בחשק הערב בסוד טעמו וראו כי טוב ה', כי כל הנפש אשר יוכיח שם זה למולה אין עריבות בכל הנבראים שיכנס אליו בערך הנשתווה. יש כי תתנתק הנפש מהגוף ולא תרגיש בפרידה להפלטת הרגש הערב מהטוב. ואהבת הערב מתיבת ה' ואהבת המועיל רמזה באומרו "אלוקיך" ובזה נכלל גם כן אהבת המועיל כי בזה הרווחנו עולם ומלואו, "כי זה כל האדם", כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה.

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 6

"בכל לבבך ובכל נפשך" – נתכוון ה' במאמר זה להסיר טינא מלב אוהביו. והוא שאמרו רבותינו – בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא.

שלושה דברים אלו הם כללות חשק האדם וחפצו בעולם החיים והמזונות והבנים והחסר אחד מהנה בר מינן יקרא מת. ושלושתם אינם תלויים להשיגם באמצעות עבודת ה' ואהבתו. וזה יסובב ההרחקה מאוהבי ה' ומה גם בהתקבץ להאוהב שנים מהם חוסר הבנים והעוני יתחמץ לבבו בקרבו. והגם שיתחזק עם לבבו, לבבו לא ישמע לו כי המורגש אליו ירחיקנו משמוע לאהוב.

לזה בא דבר ה' וציוה לו על הדבר הזה שיעריך אהבת ה' בליבו בשלושה דברים הגם שיטלם ממנו. כנגד הבנים אמר "בכל לבבך", האהבה כזו היא אהבה הממלאת לב אדם וחשקו. וכנגד חיי אמר "ובכל נפשך". וכנגד מזוני אמר "ובכל מאודך", שיעריך בדעתו שלושתם יחד בה' כי הוא טוב לישראל מעשרה בנים ושולחן גבוה עליון הוא מאוד. והחיים ממנו תוצאות חיים ואף כי אחרי מות הצדיק יקרא חי.

או יאמר על זה הדרך כי בא הכתוב לשער שיעור האהבה שמחויב כל איש ישראל לאהוב הבורא. ואמר שהוא בשיעור ההרגש אשר יבוא בלב האדם בעת אשר תשיג ידו לשלושה דברים כאחד. כמו שתאמר אדם שהיה חשוך בנים ועני ונטה למות ובא נביא בדבר ה' ובשרו כי יקום מחוליו, גם אמר לו הנה אשתך הרה ויולדת בן. וכי ריוח גדול נזמן לו להעשיר בהם, אדם כזה מה מאוד יפליא אהבת האדון באין שיעור. ותהיה האהבה מורגשת בלבו בחשק מופלא על אשר היטיב עימו כמה מעלות טובות.

כמו כן יצו ה' על כל איש ישראל עשות באהבתו תמיד כאילו נתן לך מחסורך בכל לבבך שהם הבנים. ודקדק לומר בכל להעיר דמיון המשל שהוא חסר מהבנים ויתנם ה' לו. וכמו כן "ובכל נפשך" – שנתן לך נפשך אחר הגיעך לשערי מוות. "ובכל מאודך", כאילו נתן לך כל ממונך שאתה חפץ ואמר כל להעיר דמיון המשל.

המשכיל בעניין חשק ה' כל זה דבר קל הוא בערך מה שהנפש חושקת בבורא. והמשלתי דבר זה לאדם גדול ומופלא בנכסים שרצה ללכת למקום רחוק, לצד סכנת מקום שהיה בו ואסף כל נכסיו בקניית מרגלית גדולה באלף אלפי דינרי זהב ושם לדרך פעמיו לעיר רחוקה, אשר שם נכון ליבו בטוח בממונו והונו. וקודם שהגיע לעיר אשר פנה בדעתו ללכת שמה כלתה צידתו ואין דינר בכיסו והיה מסתפק בדלות ובעוני גדול ושפלות רב כי אפס

כסף. והנה זה האיש הגם שהוא מתהלך בדוחק וצער עם כל זה ליבו שמח וכליותיו עליצים, כי רב אוננו והוננו ויצא ממקום המסתכן ובא יבוא ברינה נושא האבן הגדולה יקרת הערך.

כן הדבר הזה אדם שזכה בדביקותו יתברך ואהבתו ובו קיבץ כל ממונו והוננו ויבז עיניו קנות דבר בעולם הזה. לצד הכנת המקום נוסף על מיעוט שווי ולקח לו ה' לאלוקים. אין לך קנייה בעולם כקניין זה למעלה למעלה מהאבן יקרה שבמשל. כי מי ידמה לו ומי ישוה לו ואדם כזה לו יהיה שיהיה דחוק ומצטער בימים מועטים אלה לו בעולם הזה. נכון ליבו בטוח בה' אור עולם וישמח ליבו ויגל כבודו. ובהגיעו למחוז חפצו שהוא עולם הקיים והבטוח הנה שכרו איתו. ומעתה חיבת הקודש הוא היוצר ודביקותו בו הלא הוא בנו וממונו ביתר שאת.

אור החיים

מהו "ואהבת" 6?

"ואהבת" – אהבה משמעו על שני אופנים:

1. שיהא מוותר מרצונו על דבר הנאהב וקיומו.
2. דביקות במחשבתו ותשוקה עצומה להשתעשע עם הנאהב.

ושתי כוונות אלו מוזהרים אנו בזה המקרא.

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך" 6?

"בכל נפשך" – נתינה כל אשר לו על דבר כבודו ואמונתו.

עיקר שתי משמעויות הללו נמשכים אחר המשך המקרא הקודם דלמי שיתנהג בהליכות עולם הטבע ולא הגיע לדרך חסידות למצוא אופן דביקות בה'. הרי זה מתפרש מצוות עשה זו באופן הראשון שיעמוד על כל פנים חזק באמונתו ולא ימירנו בשום אופן, אפילו במסירות נפש.

ולמי שמתנהג במעלת הנפש הרי זה מוזהר באופן השני להשקיע מחשבתו באהבה ודביקות באיזו שעה רצויה לזה להזכיר שמו יתברך בקריאת שמע ותפילה.

הנצי"ב

מהו "ואהבת" 7?

"ואהבת" – אחר שה' אחד ואם כן בהכרח שגם מה שידמה לך שהוא רע הוא באמת אך טוב וחסד, כי מהאחד הטוב אי אפשר שתצא רעה, רק שהרע הנדמה לך חשבה לטובה. אם כן ראוי שתאהב אותו אפילו הוא נוטל את נפשך ואת ממונך. כי יעשה בזה כדרך הרופא אשר יחתוך אבר המעופש כדי שלא יתפשט הרקבון בכל הגוף. וכל שתגדל בעיניך הרע המושג לך תדע שאתה חולה מסוכן והוא מרפא אותך להחיותך בחיים שבעולם הזה, או כדי להשיב נפשך מיני שחת בעולם הבא.

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך" 7?

"בכל לבבך" – החלק השכלי.

נגד הארב אמר "בכל נפשך" שהוא הנפש המתאוה אל הערב.

ונגד המועיל אמר "בכל מאודך" – שבכל האבות אשר יצויר תאהב את ה' על כולם. מלבי"ם

מהו "ואהבת" 8?

ואהבת הוא מסקנה ישירה של ה' אחד, אחדות החיים הנובעת מאחדות ה'. בשורש "אהב" שתי משמעויות, "הב" – לתת, להביא. "אהב" – למסור את עצמו וגם להביא אל עצמו. האהבה היא התקשרות עמוקה של הלבבות והאוהב מתמסר אל האהוב כדי לקרב אותו אל עצמו וללחוץ אותו אל ליבו. וזו היא אפוא משמעות "ואהבת את ה' אלוך וכו'" – בקש את קרבת ה' על ידי שתתמסר אליו בכל לבבך

ובכל נפשך ובכל רכושך. כל מחשבותיך והגיונך, כל שאיפותיך ורצונותיך וכל קניינך, הכל יהיה אמצעי כדי לזכות בקרבת ה' כדי לקרב את ה' אליך. רק זה יהיה ערכו היחיד ולא היפוכו של דבר. אל תבקש את ה' כדי לרכוש ולשמור את מחשבותיך ואת רצונותיך ואת קניינך או את מה שרצונך לקנות. קרבת ה' תהא בעיניך המעלה העליונה, המעלה המוחלטת.

בשמע ישראל ה' קרוי "אלוקינו". הוא ה' המתגלה כאל לכלל אומתינו. "ואהבת" פונה אל כל יחיד ומראה לו את ה' כאלוקיו שלו. הוא ה' אלוקיך הנושא אותך בייחוד בכל מהלכי חייך ומבקש להדריך אותך בכל מעשי חייך. ה' נותן דעתו לכל יחיד ומשגיח עליו באהבתו ובהנהגתו ועליו להגות בה' כמי שהוא אלוקיך. עליך לזכור את ה' כפי שהוא לך – בעבר בהווה ובעתיד ורק כך תמלא אהבתו את לבך.

"לבב" – כל הגיונות המחשבה הפנימית.

"נפש" – ייחוד הפרט והחי השואף.

"מאוד" – סכום כל האמצעים והכוחות. הרכוש הנותן לאדם יכולת לפעול.

אין די שנכבד את ה' רק ברוחנו וברעיונינו, אלא התורה דורשת מאתנו לאהוב את ה' "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". עלינו לבטא במעשים את אהבת ה', את הכבוד שאנחנו רוחשים לו ברוח ומחשבה ולפיכך עלינו להיות מוכנים להשליך מנגד את כל הוויתנו ורצוננו הגופניים ולוותר על רכושנו. אהבה שאיננה מסוגלת להקריב משאלה גופנית קטנה, היא הבל ורעיון רוח. יתר על כן, אהבה של ממש חשה צורך לבטא את עצמה בהקרבת משאלות יקרות. אולם ההדגשה של הפסוק שלנו היא על תיבת "כל". כי "ה' אלוקינו ה' אחד" וממנו כל הוויתנו, רצוננו וקניינינו, ממנו רוחינו, גופנו ורכושנו. הכל הגיע לידינו מהאל היחיד והמיוחד הנותן באהבה וגם לוקח באהבה ולפיכך לו אנחנו בכל בחינה של מהותנו ובכל פינה של כלך בחינה. לו אנחנו "בכל לבב ובכל נפש ובכל מאוד". לו אנחנו בכל רעיון ובכל רצון ובכל קניין. כל מחשבה, כל רגש, כל כח וכל נכס – כל אלו הם עבותות הקושרים אותנו אל ה'. הכל ניתן לנו כמשכון אהבתו ואנחנו מקדישים לו את הכל כקרבת אהבתנו. תודעת אחדות ה' מאחדת גם את כל ישותנו וכל רב גווניות הניגודים המדומים ברוח, בגוף ובנסיבות גורל, הכל מתאחד לאחדות אחת של ההווה והרצון. בכל זמן ובכל חפץ אנחנו אחדים, בכל זמן ובכל חפץ יש לנו מטרה אחת, תפקיד אחד, משאלה אחת – לאהוב את ה' הכל רב גווניות חיינו, לעשות את רצונו ולא לספק את משאלותינו, להיות תמיד ראויים לקרבתו ולעשות את עצמנו ראויים לקרבתו. בלב אחד ובנפש אחת מתמסר האדם לאל האחד ובהתמסרות זו לאל האחד נעשה גם האדם לאישיות הרמונית אחת.

אהבת ה' בכל לבבך הווה אומר ביצר הטוב וביצר הרע – היא המסקנה החשובה ורבת התוצאה של תודעת אחדות ה'. כי הרע, הנקלה, הגס והחושני מושך את לבנו וגירוי זה הוא מקורו של היצר הרע. וגם הטוב האציל הרוחני המוסרי מושך את לבנו וגירוי זה הוא מקורו של היצר הטוב. אולם אל אחד ויחיד נטע בתוכנו את שני הגירויים האלה ובאהבתו אותנו נתן לנו את הנטייה לטוב וגם לרע, כי לא מחוסר אהבת ה' לאדם הכשיר אותנו להיות נמשכים אחר הרע. היפוכו של דבר, עצם אהבתו מתבטא בכך שהרע מגרה אותנו, כל אצילותינו, כל מעלת כבודנו המוסרי תלויה בגירוי זה. אלמלא הגירוי הזה לא היינו ראויים לשם "אדם", לא היו קיימים ערכים מוסריים ולא מעשים טובים, כי היו לנו רק רצונות ומעשים פיזיים. וכבר האדם נמשל כבהמות נדמה. כי האינסטינקט שאנחנו מייחסים לבהמה איננו אלא החד צדדיות של נפש הבהמה. הבהמה נמשכת רק אחרי הגירויים המתאימים לטבעה והיא אדישה לכל השאר או נפשה סולדת ממנו. מכאן עוצמת גילוי החיים הבהמיים שאינם נתונים לשינוי. אלמלא היה הרע והנקלה

החושני מגרה אותנו, אילו היה מעורר בנו רק דחיה וסלידה טבעית או משאיר אותנו אדישים ואילו הטוב מגרה אותנו בפיתוי שאין לעמוד בפניו, אלמלא היה הטוב כרוך גם בהתנזרות ובהתגברות על עצמנו, לא היינו עושים את הרע. אך גם לא היה לאל ידינו לעשות את הטוב. כי הטוב שהיינו עושים לא היה נזקף לזכותינו, כי לא היה בו משום מעשה אדם הפועל בחירות מוסרית, אלא תמיד היינו נכנעים רק לכפייה הגופנית של טבענו הכפוף בלא התנגדות לגירויים הפועלים עליו. טול מן האדם את יצר הרע וכבר סתמת את הגולל על כל כבודו המוסרי. יתר על כן לאמיתו של דבר אין לך תכונה אנושית שהיא כשהיא לעצמה טובה או רעה. כל תכונה החושנית שבחושניות והרוחנית שברוחניות יכולה להיות טובה או רעה. היא תהיה טובה אם ננצל אותה במסגרת הגבולות ולמען המטרות שהאל האחד קבע לה. והיא תהיה רעה אם ננצל אותה שלא כהלכה על ידי שנעבור את הגבולות ונזניח את המטרות או נחליף אותן במטרות שה' לא קבע. וזו היא משמעות אהבת ה' בכל הלב, ביצר הטוב וביצר הרע. להקדיש את כל רעיוני לבנו, על כל נטיותיו וכיווניו, על כל תכונותיו ושאיפותיו, רק לקיום רצון ה' לבדו. להשתמש בהם כך לעבודת ה' עד שניצולם והשליטה בהם מוסיפים לנו קרבת ה'.

ובעצם המצווה הזאת לאהוב את ה' בכל לבנו כבר הונח היסוד לכך שנהיה מוכנים לוותר בשמחה על סיפוק כל משאלה יקרה, אם אין היא מתאימה לרצון ה'. וכך נקבל בשמחה את מידת דינו של ה' שמנע מאתנו משאלה יקרה. שכן בעומק לבנו נדע שכל מידות ה' הן אהבה. הוא לוקח באהבה כדרך שהוא נותן באהבה.

מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 8

"בכל נפשך" – אפילו נוטל את נפשך. לאהוב את ה' בכל ישותינו החיה, בכל הצדדים הרוחניים והגופניים של אישיותינו, בכל רגע של חיינו אף הוא מתפרש רק במשמעות זו. לשאוף בכל הווייתנו רק לקרבת ה' הנקנית על ידי עשיית רצונו. להעריך את כל חיינו רק על פי קרבת ה' שזכינו לה. ואם נוכל להשאיר בקרבת ה' רק במחיר הקרבת כל חיי חלדנו, לא יהיה זה בעינינו מחיר יקר מדי. מי שאוהב את ה' בכל נפשו, חי בכל נשימה בעבודת אהבת ה' ונות לו לוותר על חיי מאשר לבגוד באלוקיו.

מהו "ובכל מאודך"? 5

"ובכל מאודך" – בכל ממונך. גם אהבת ה' בכל הרכוש מתבטאת בשני עניינים. יש להשתמש בכל הרכוש רק במסגרת עבודת ה'. ויש לוותר על כל רכוש ועל כל קניין, אם אפשר להשיג אותו ולהחזיק בו רק על ידי מעשה עבירה. ולעניין קורבנות כספיים, כל מצוות התורה שוות ואין איסור נדחה לצורך הצלת ממונך. חייב אדם להקריב אפילו את כל רכושו ובלבד שלא יעבור על מצוות לא תעשה. כנגד זה אין צורך להקריב קרבן כה גדול כדי לקיים מצוות עשה.

נמצינו למדים מכאן שיש להודות לה' באהבה בכל מצב רכוש שהוא קובע לנו. ואכן עיקרו של מאוד איננו רק רכוש כספי אלא הוא מציין את מכלול כל האמצעים לכל ביצוע. הוא כולל אפוא את כל מה שה' מודד לנו בהנהגת חסדו.

רש"ר הירש

ו

מהו "והיו הדברים האלה"? 1

"והיו הדברים האלה" – ומהו האהבה, "והיו הדברים האלה" שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו.

מהו "אשר אנוכי מצווח היום"?

"אשר אנוכי מצוך היום" – לא יהיו בעינך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה דיוטגמא, מצוות המלך הבאה במכתב.
רש"י

מהו "על לבבך"? 1

"על לבבך" – שתזכור תמיד להישיר כל פעולותיך לזה התכלית.
ספורנו

מהו "והיו הדברים האלה"? 2

"והיו הדברים" – ישים הדברים האמורים רטייה על ליבו בראות אחת משלוש אלה, כי יראה חסרון הלחם לאיש צדיק, חסרון החיים, או חסרון הבנים, ידע כי אין הדבר לצד חסרון ההישג מה שהשיג זולתו, אלא דברים אלו חשובים כאין נגדו.
עוד ירצה ללמד בני ישראל שיתקבלו הדברים אצלם לאהוב את ה' כי האהבה אינה מעשה שיכריח האדם רצונו לעשות מצוות המלך, אלא הוא דבר שתלוי בלב וכל שהלב לא ירגיש דבר שיפעיל בו החשק אינו אוהב הגם שיכריחנו בכל מין ההכרח.
לזה באה העצה מקל יועץ ואמר "והיו הדברים האלה על לבבך" – כשיתמיד שימת הדברים על ליבו יולד בליבו חשק תאוות הרוחניות וירוך לבבו לאהבת ה' בכל אשר ציוהו.

ודבר זה אנחנו יתמי דיתמי אנו מרגישים כי רבה תאוה בלבנו וחשק אלוקי עולם, יותר מכל הון עולם וכבוד מלכות. וכל ערב נרגש לנמבזה ונמס בערך חלק המועט המושג מהרגש הווית הדברים על לבנו. אשרנו מה טוב חלקנו.
עוד נתכוון הכתוב לשלושה דרגות שהם כוללות גדרי האהבה. האחד כנגד ההרגש הוא חמדת הלב. ואחד כנגד הצורך שהוא מזון המחיה את האדם. ואחד בגדר השיעור עד כמה צריך לצאת ידי חובת האהבה.

כנגד ההרגש אמר "בכל לבבך", הגם שיתאוה האדם לאכול אוכלהו לא יהיה כל כך עוצם הערבות, הגם שהנפש חפצה לאכול יכול אדם למשול ברוחו למנוע עצמו מהדבר בנקל. מה שאין כן כשנכנס בלבו חמדת הלב ויתאוה לאשה יפה ומה גם כי יתרבה חשקה בלבבו יפול בו ההרגש עד שאינו יכול למשול ברוחו להטות לבו ויכוף אותו לעשות מה שאין רצונו לעשות. וכנגד גדר זה אמר הקב"ה "ואהבת את ה' אלוך בלבבך", שישתדל להכניס אהבת ה' בלבבו וילהיב באהבתו עד גדר שישגיג הרגש בלבבו ככל שיעור שיכול להרגיש בו. לזה דקדק לומר "בכל", לפי שהלב יחמוד בכל אשה וביותר נאה וביותר כלילת יופי וביותר במי שאין למעלה ממנו.

וחייב הכתוב שתהיה הרגשת הלב באהבתו יתברך בגדר הגדול שאין למעלה ממנו. ודבר זה הוא דבר שהטועמו ידע מהותו וערבה לו טעימתו אין שיעור לה. ולפי שגדר זה מציאותו הוא על ידי התעוררות כדרך אומרם עין רואה ולב חומד, אבל זולת זה לא יתעורר הלב מעצמו לחמוד. לזה העיר ה' במאמר ב' בגדר הצורך ואמר "בכל נפשך". שהם דברים שהנפש צריכה להם כגון אכילה ושתייה וכו' שהאדם מתעורר בעצמו להם בלא אמצעות דבר. כמו כן תהיה אהבת ה' – שמטבעו תהיה אהבת ה' כמאכל ומשקה.
שתי דרגות אלו ישנם בגדר המצטער והמתגדר. שהמאכל אחרי אוכלו ואחרי שתו יחדל ממנו החפץ בו.

אמר "בכל מאודך" בכל ממון שאתה חפץ בו. וכשם שהממון אמר הכתוב "אוהב כסף לא ישבע כסף" כי כשאדם מגיע לקנות קנין עצום או יתעצם חפצו לחפוף בהוני בהונות והולכת תאוותו וגדלה. וכמו כן יצו ה' באהבתו שלא תשתער ותוגבל. וכשיגיע גדר אחר תגדל בו האהבה לגדר עליון מזה. ולדרך זו שיעור אומרו "מאודך" לא מה שקנה אלא שחפץ לקנות. כי אם אתה אומר מה שקנית, אם כן אין מצווה זו שווה בכל, שהרי

אדם עני אין בו מצווה זו. גם באנשי הממון לא תהיה להם המצווה בהשוואה, מה שאין כן במצוות לבבך ונפשך שהכל שווים בו.

אור החיים

מהו "והיו הדברים האלה"? 3

"והיו הדברים האלה" – רעיון של מסירות נפש יהא מושרש בלב שהרי אפשר שלא יגיע לכך לעולם אבל מכל מקום המצווה שיצויר בלב שאם יבוא לידו יהא מוכן לכך. הנצי"ב

מהו "והיו הדברים האלה"? 4

"והיו" – וצריך שיתגלה אהבתך אליו במחשבה ובדיבור ובמעשה. נגד המחשבה אמר: "והיו הדברים האלה על לבבך" – שלא יעלה על לבבך שום מחשבה רק באהבת ה' כאילו היא כתובה על לוח לבבך לעולמים. מלבי"ם

התורות משתררות את הרוח ואת הלב מאמונות הבל ומתאוות ומחזירות בהם אמת ואצילות רוחנית. הן מלמדות אהבת ה' בכל לב. החוקים מגבילים את התפתחות ישותינו הגופניות והחושניות ומקדשים אותה במסגרת גבולות המוסר שהותוו בידי ה'. הם מלמדים אהבת ה' בכל נפש. המשפטים והמצוות מכוננים את חיינו החברתיים על עקרונות הצדק והחובה. הם מלמדים אהבת ה' בכל "מאוד". העדות מציגות לעינינו את האמיתות ואת התפקידים האלה על ידי מעשים סמליים. והעבודה – מעשי הקרבן הסמליים – מקדישה אותנו לכל אותה עבודת חיים המבקשת את קרבת ה'. שני אלה העדות והעבודה תופסים את כל ישותנו ברב צדדיותה והרי הם מלמדים את אהבת ה' בכל לב ובכל נפש ובכל מאוד.

דבר ה' יהיה בעיניך חדש בכל עת, חדש כאור היום המקדם את פניך, חדש כנשימה שאתה נושם אל קרבך. כל יום יהא בעיניך כאילו נצטווית עליו היום. כל יום תשווה אותו לנגדך מחדש, תעיין בו מחדש ותלמד את תוכנו לתפקידי החיים של כל יום חדש. קיום תפקיד חיינו אין לו אויב גדול יותר מניווני האדישות שבקיום מאובדן הרענונות של ההכרה והרצון.

מהו "על לבבך"? 2

"על לבבך" – כל מקום שהוא נאמר על מילים או על תוכן, לא בא רק לומר שהדברים מצויים בתודעה, אלא הוא מבטא שיש לדברים השפעה וכח על הלב. עלינו לשעבד את לבנו לכוחם ולהשליט אותם על רעיונינו ומחשבותינו.

רש"ר הירש

ז

מהו "ושננתם"? 1

"ושננתם" – לשון חידוד הוא שיהיו מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד.

מהו "לבניך"? 1

"לבניך" – אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים. וכשם שהתלמידים קרויים בנים כך הרב קרוי אב.

מהו "ודברת במ"? 1

"ודברת במ" – שלא יהא עיקר דיבורך אלא במ, עשה עיקר ואל תעשם טפל.

מהו "ובשכבך ובקומך"? 1

"ובשכבך" – יכול אפילו שכב בחצי היום, תלמוד לומר "ובקומך", יכול אפילו עמד בחצי הלילה תלמוד לומר "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", דרך ארץ דברה תורה, זמן שכיבה וזמן קימה.

רש"י

מהו "ושננתם"? 2

"ושננתם" – כי עיקר כל האדם עבודת ה' ועבודתו להכיר פעליו.

מהו "ובשכבך ובקומך"? 2

"ובשכבך" – לישן, כי אין מצווה על הישן.

ראב"ע

מהו "ושננתם"? 3

"ושננתם לבניך" – תלמד אותם בשינון וחרیפות מופתים שכליים.

מהו "ודברת במ"? 2

"ודברת במ" – כי בזאת ההתמדה תזכרם תמיד.

ספורנו

מהו "ושננתם"? 4

"ושננתם" – לשון חידוד לפרשם היטב.

רשב"ם

מהו "ובשכבך ובקומך"? 3

"ובקומך" – תגין על הק' לומר כשיעמוד בבוקר יתפלל ק' ברכות וינצל מצ"ח קללות ועוד שתיים.

בעל הטורים

מהו "ושננתם"? 5

"ושננתם לבניך" – גם אלה מצוות מבוארות נרמזו כבר, כי מאחר שציוה במצוות, הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו המצוות ואיך ידעו אותם אם לא נלמדם.

רמב"ן

מהו "ושננתם"? 6

"ושננתם לבניך" – שיחזור זה הרעיון והחובה לפני בניו להשריש גם בלבבם.

מהו "ודברת במ"? 3

"ודברת במ" – היינו פרשת שמע. ופרשה של תורה תועיל להזכיר עול מלכות שמים בזה האופן.

מהו "ובשכבך ובקומך"? 4

"בשכבך ובקומך" – שחרית וערבית.

מהו "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך"? 1

"בשבתך בביתך ובלכתך בדרך" – בין שתהיה שפוי בביתך בין שתהיה מוטרד בדרך. שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. ואם כן הוא אזהרה על שקידת התורה שמביאה לידי אהבת ה'.

"לבניך" – היינו תלמידים.

"בשבתך בביתך" – לא תפנה עצמך בכל אופן מעסק התורה ובזה תגיע לאהבה ודביקות.

הנצי"ב

מהו "ושננתם"? 7

"ושננתם לבניך" – ונגד הדיבור תלמדם לבניך.

מלבי"ם

מהו "ודברת במ" 4?

"ודברת במ" – דבר אליהם, באר אותם, פרש אותם.

הרי זו ההלכה האמורה כאן על הוראת דברי תורה. תחילה יש להחדיר את המצווה אל הלב במשפטים קצרים המנוסחים בצמצום. ואחר כך יש לדון בדברים ולדבר עליהם כדי שיתיישבו על הלב. תורה שבכתב ותורה שבעל פה וכן משנה וגמרא.

מהו "ושננתם" 8?

"ושננתם" – המשפטים המנוסחים בלשון קצרה של תורה שבכתב.

"ושננתם" – עלינו לדאוג לכך שהבא ללמוד תורה מפינו יגיע לכלל בהירות גמורה ואל יקבל מאתנו תשובה מגומגמת שעדיין הספק שולט בה. וכאשר אנחנו מוסרים את התורה לבנינו נקיים את לשון ושננתם גם במשמעות נוספת. בהחלטיות חדה וחריפה ניטע בלב בנינו את תודעת ההתחייבות לתורה. אל נחליש אותה על ידי פרשנות מתחכמת וסובייקטיבית המתחשבת בצורכי השעה ובנוחיות של הזמן.

מהו "ודברת במ" 4?

"ודברת במ" – הדיון מבאר של תורה שבעל פה. ואחר כך כתבו את הביאור הזה במשנה והואיל וגם ההלכות שבמשנה מנוסחת בלשון קצרה, עדיין הן טעונות ביאור על ידי תורה שבעל פה. לפיכך לימוד התורה שלנו כולל שלושה חלקים ועתה מוטל עלינו להקדיש לכל אחד מן החלקים האלה למקרא למשנה ולגמרא.

מהו "ודברת במ" 5?

"ודברת במ" – עשה אותם עיקר ואל תעשם טפילה, שלא יהא משאך ומתנך אלא בהם, שלא תתערב בהם דברים אחרים. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אך ואלמד חכמת הכנענים. לימוד התורה יהא עיקר עיסוקינו הרוחני. אל נעסוק בתורה בדרך אגב, אל נלמד תורה מנקודת המבט של מדע אחר ולצורך אותו מדע. כמו כן נשמר שלא נכניס לתחום התורה רעיונות זרים שהתפתחו על יסוד הנחות אחרות, אלא נזכור תמיד את מעלתה היתירה של התורה הנבדלת משאר כל ההכרות המדעיות בעצם מקורה האלוהי. אל יעלה על דעתנו שהיא מבוססת על הכרה אנושית גרידא. והיא שווה אפוא בערכה למדעים אנושיים אחרים. אין לעסוק בהם אלא מנקודת המבט של התורה. שכן רק בדרך זו הם יביאו לנו ברכה. ואם נתעלם מנקודת מבט זו סכנה נשקפת לרוחנו ולהכרתנו.

מהו "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך" 2?

"בשבתך בביתך" – בדברים שנאמרו עד כה נצטוונו לחדש תמיד את תודעת הכרת ה' (שמע) ואת אחדות תפקיד חיינו הנובעת מכך (ואהבת). כך נצטוונו לשעבד את רעיונינו ואת רצונינו לאותן אמיתות יסוד ולמסקנותיהם שנתגלו על ידי ה' בתורתו (והיו). וכך ניתן לנו תפקיד בחינוך בנינו ובחינוך עצמנו. עלינו להורות לבנינו את האמיתות ואת המצוות האלה ולהעסיק בהן את עצמנו (ושננתם ודברת במ). על כך מוסיף הכתוב כאן, בכל מקום ובכל זמן בבית ובדרכים נקיים את הדברים האלה. בהם נתחיל את מנוחת הלילה ואת מלאכת היום. בדברי תורה נשכב ונקום, בין שאנחנו שרויים בבית בין שאנחנו מצויים בדרכים.

שתי מצוות כתובות כאן:

1. "שמע ישראל" – הבא את עצמך לידי כך שתשמע, אמור למען תשמע באוזניך, או לפחות אמור למען תבין. "ואהבת" רק מוסיף את המסקנה הנובעת מן האמור בשמע. כי ההודאה באחדות ה' מביאה לידי אהבת ה' תוך אחדות הוויית האדם ורצונותיו. ואילו "והיו הדברים האלה" ממשיך את מצוות קריאת שמע ומוסיף לה ביאור. ולפי זה "הדברים האלה" הם דברים האמורים בפסוק שמע.

2. "ושננתם לבניך ודברת בם" – הרי כאן המצווה ללמד תורה וללמוד תורה. ניתן לומר שהמושא של השינון והדיבור כולל יותר מהמילים של פסוק שמע, שהרי ואהבת כבר רמז למסקנה הנובעת מן הפסוק הזה הכוללת את כל תפקיד חיינו, תפקיד שרק התורה היא המקור להכרתו.

בהתאם לתקנת חכמים אין אנחנו קוראים רק את הפסוק הראשון, אלא אנחנו קוראים את הפרשה כולה וגם את פרשת והיה אם שמוע. נמצא שאנחנו מקיימים בפסוק הראשון את מצוות שמע והיו הדברים האלה שתוכנה קבלת עול מלכות שמים. ובשאר חלקי קריאת שמע אנחנו מקיימים את מצוות ושננתם ודברת בם.

מצוות קריאת שמע חלה רק כאשר אנחנו עסוקים בעיסוקינו הרגילים ולא בשעת העיסוק במצווה. והיא חלה רק כאשר דעתנו נתונה להשגת מטרה רגילה. ואין היא חלה כאשר הלב פונה להשגת תכלית של מצווה.

המצווה לזכור מחדש את אחדות ה' ואת מסקנותיה לכל הוויתנו ורצונותינו נוהגת אפוא בעת מנוחת הלילה ובעת הקימה למלאכת היום. בלילה היא מעניקה לנו את הבטחון בה' שהוא המנהיג היחיד של גורלנו. וביום היא מכשירה אותנו לקיים בשמחה את מצוות ה' שהוא המדריך היחיד של מעשינו.

רש"ר הירש
ח

מהו "וקשרתם לאות"? 1
"וקשרתם לאות על ידך" – אלו תפילין שבזרוע.

מהו "לטוטפות"? 1
"והיו לטוטפות בין עינך" – אלו תפילין שבראש. ועל שם מנין פרשותיהם נקראו טוטפות, טט בכתפי שמים. פת באפריקי שמים.

רש"י
מהו "וקשרתם לאות"? 2
"וקשרתם" – שיהיו מונחים בקשירה וירמוז גם כן לקשר של תפילין שקבלו רבותינו הלכה למשה מסיני.

רמב"ן
מהו "לטוטפות"? 2
"לטוטפות" – אין למילה הזאת ריע במקרא.

ראב"ע
"ידך" – בגמטריא גובה היד.

מהו "לטוטפות"? 3
"לטטפת" – ט' תגין כנגד ט' איברים שבראש.

בעל הטורים
מהו "וקשרתם לאות"? 3
"וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עינך" – קשירת תפילין המה כלי מלחמה נגד המפריעים לשמור סגולת היהדות בשני אופני מלחמה שמועיל החרב.

מהו "ובשעריך"?
"ובשעריך" – לחקוק בשער ולתחוב הפרשה בחקיקת מזוזת השער. בבית שהוא משומר ונקי יותר טוב שיהא נראה הפרשה מבחוץ ובשערי החצרות ועיר שאין המקום משומר ונקי כל כך, יותר טוב שיהא סגור.

הנצי"ב
מהו "וקשרתם לאות"? 4

"וקשרתם" – נגד המעשה, "וקשרתם לאות על ידך". והוא נגד בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך, שהתפילין שביד הוא לשעבד את הכח המתאוה השוכן בלב אל אהבת ה' והוא נגד "בכל נפשך". והתפילה של ראש לשעבד כח השכל והמחשבה לאהבתו והוא כנגד "בכל לבבך". ונגד "בכל מאורך" אמר "וכתבתם על מזוזות ביתך" שבידך מציין הקניינים וכל הרכוש כולם יהיו משועבדים לאהבת ה'.

מלבי"ם

מהו הסמל שבתפילין?

"וקשרתם" – ההודאה בה', האל היחיד ומסירת כל הווייתנו ורצונותינו לאל היחיד בכל לב, בכל נפש ובכל רכוש אלו הם התכנים של תפקיד חינוך, של הוראת עצמינו ושל חינוך בנינו. להם נשים את ליבנו תמיד, נקשור אותם על ידינו כסמל חובה קושר ונישא אותם על קידמת ראשינו כסמל המכוון את מבט עינינו.

היד העושה את מלאכת הכתיבה שהיא הרוחנית שבעבודת היד, היא שתקשור את סמל התפילין על הזרוע. שהרי לאמיתו של דבר קשירת התפילין על הזרוע היא בגדר כתיבת ה' על הזרוע. וכעין זה קביעת המזוזה במזוזת הפתח קרויה כתיבת דברי ה' על מזוזת הבית.

יש הקבלה בין תפילין של יד לבין תפילין של ראש לעניין מקום הנחתם. שהרי אין מניחים תפילין של ראש בין העיניים אלא בגובה שבראש – במקום משכן המחשבה המכוונת את העיניים מלמעלה והאוספת את הרשמים הבאים מהעיניים. וכעין זה בתפילין של יד אין קושרים אותן על היד אלא מניחים אותה בגובה שביד, בשריר העליון של הזרוע השולט בכל היד כולה.

מצוות תפילין היא מצווה סמלית ועלינו להחדיר את משמעותה ואת תוכנה אל רוחינו ואל אופיינו המוסרי. דבר זה מוכח באורח חד משמעי מלשון "אות" ו"זכרון" הנקרא עליה. והדבר מוכח גם מן ההלכה שרק חומרים מבהמה טהורה כשרים לכל מעשה התפילין, לקלף של הפרשיות, לבתים, לשיער שהתפילין נכרכות בו ולגידים שהן נתפרות בהם וכן לרצועות. הלכה זו מצרפת את מצוות תפילין לשאר כל המצוות הבאות לכוון את תפיסתנו הרוחנית שבכולם נוהג הכלל: לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד.

חשיבות התפילין לתודעה ולמחשבה דומה לחשיבות הציץ של הכהן הגדול ואף עולה עליה.

אמיתות התפילין מניחות את היסוד לכל הווייתנו ורצונותינו ובקושרינו אותן לראשנו ולידינו הרי אנחנו מטילים את עולך על רוחינו ההוגה ועל כוחנו המבצע. כביכול אנחנו קושרים את רוחינו ואת ידינו לחובות הנובעות מהם. במשמעות זו אנו מניחים אותם על קדמת הראש ששם משכן המחשבה. תוך שאנחנו מאחדים את קבוצות יציאת מצרים ואת קבוצות התורה מימין ומשמאל. אנחנו קושרים אותם בקשר של קיימא ומהדקים אותם למשכן הזכרון שבאחורי הראש ומשם הן גולשות כלפי מטה. ימינה אל הגופניות החושניות ושמאלה אל הרצון המוסרי הנעלה יותר. ועל ידי כך אנחנו מבטאים שכל ישותינו הגופנית והמוסרית אחוזה גם היא בקשר ההקדשה של הראש ההוגה והחושב.

האמיתות שנתפסו ונשתמרו ברוח מאצילות קדושה על כל ישותינו האנושית והן הן האמיתות המונחות על לבנו והמשפיעות מן הלב על כל מעשי ידינו. הן קושרות את כח עשייתנו המבצעת לעבודת חיים המוטלת עלינו, עבודה המוקדשת לאמת האלוהית ולרצון האלוהי. ודבר זה בא לידי ביטוי בתפילין של יד הקשורות לזרוע.

אמיתות התפילין שבראש הן אמיתות היהדות שכל יהודי מודה בהם בגלוי, שהרי ייעודו ההסטורי הוא לייצג אותן בעולם ולשאת אותן בעולם.

אולם כמניע המנחה את מעשינו הן מצויות רק בתודעת לבנו. איש יהודי איננו מדבר על עקרונותיו ואיננו מתפאר בהם. מעשיו מוכיחים על דעותיו אך העקרון שלו, מקור החיים של מעשיו, הוא מקדש החבוי בסתר ליבו ולו דומיה תהילה.

שמירת ההלכה שקודם מניחים תפילין של יד וקודם חולצים תפילין של ראש, רומזת לאיש היהודי. תחילה עליו להקדיש את חיי המעשה לעבודת ה' ולעשיית רצונו ומתוך ההחלטה הזאת ולצורך קיומה יפנה אל דרך החקירה וההכרה.

קדושת הרוח והמעשה כאחד מכניסות את האדם כולו לעבודת אלוקי אברהם. כי אברהם הוא אבי האנושות היהודית שנעשה לאבי האנושות כולה. והקב"ה אמר לו "אני קל שדי התהלך לפני והיה תמים" ובמשפט זה כבר קבע לבני אברהם את תפקידם. עליהם להתהלך לפני הקל שדי בו לבדו, שדי לעולם שהוא אלוקיו, שאמר די לעולמו וקבע לו מידה.

רש"ר הירש

ט

מהו "מזוזות"? 1

"מזוזות ביתך" – מזוזת כתיב שאין צריך אלא אחת.

מהו "ובשעריך"? 2

"ובשעריך" – לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות. רש"י

מהו "מזוזות"? 2

והוסיף בכאן מצוות המזוזה שלא נזכרה. ואולי גם זו מבוארת.

רמב"ן

מהי מהות המזוזה?

אמיתות אלה תהיינה היסוד לכל מחשבותיך ומעשיך. להן תתמסר בכל ישותך ולהגשמתן תקדיש את חייך. להכרתן תשאף ותוריש אותן לבניך. בהן תעסוק השכם והערב בבית ובדרכים. נמצא שהן המטביעות את חותמן על מחשבותיך ומעשיך. ואמיתות אלה תהיינה הכתובת במזוזת הכניסה של בתיך ושעריך וכל המקומות שאתה חי בהן ברשות היחיד וברשות הרבים יהיו קדושים להגשמתן.

חיבור של וקשרתם וכתבתם בא ללמדנו שיש לקיים את המצווה בצורה מושלמת. ונמצא שעשיית המצווה ישקף את כוחו הכל יכול של הכלל, או את ההתמסרות הגמורה של הפרט לחפץ המצווה.

ההלכות של המזוזה מורות בברור שהמזוזה נועדה להשפיע על הרוחות והנפשות של האנשים החיים בבית.

הקובע את המזוזה בפתחי חדרי מגוריו משעבד את ביתו. הווה אומר את כל החיים של דייריו לאותו תכתיב עצמו. לצורך זה הוא קובע את מזוזת הבית, כדי שהוא וכל הבא אל הבית יראנה מיד עם תחילת כניסתו והיא תהיה לו לאזהרה ומזכרת. ולא המזוזה כשהיא לעצמה מגינה על הבית כדרך קמיע, אלא רק אם תוכנה משפיע על ליבות הדיירים והם מתאימים את חייהם לכתוב בה, רק בתנאי זה זכאים הם לצפות שה' שהוא שליט בכל ודי בו לכל יגן עליהם ויסייע להם בכל חליפות הליכות חיי הבית.

העובדה שקדושת המזוזה איננה מתייחסת לבית כשהוא לעצמו, אלא רק לאישיות הרואה בו את תחום שלטונה ניכרת בהלכה שאין הבית חייב במזוזה אלא אם כן הוא שלו.

רש"ר הירש